

DAGENS FRÅGOR

De Sex och de Sju

Varje bedömning av utsikterna för en sammansmältning mellan den gemensamma marknaden (de Sex) och EFTA (European Free Trade Area, de Sju) måste ske med beaktande av ett fundamentalt faktum, ofta upprepat och lika ofta förbisett, nämligen den klart uttalade politiska motiveringen för den genom Romfördraget tillkomna sexstatsmarknaden. En närmare association mellan de västeuropeiska kontinentalmakterna fann nämligen kort tid efter det andra världskrigets slut sina uttryck i Kol- och Stålunionen och i det — förolyckade — projektet angående en Europaarmé. Romfördraget framstår för åtskilliga som bekräftelsen på att de tysk-franska motsättningarna nu transformerats till enbart mindre åsiktsdifferenser inom ramen för vad som med naturnödvändighet kommer att utveckla sig till en union. Av taktiska och praktiska skäl har den ekonomiska integrationen skjutits i förgrunden; formellt som instrument härför men reellt med vidare syftning bygges nu en omfattande gemensam administration upp.

Det är emellertid uppenbart att de negativa ekonomiska följderna för de Sex av EFTA:s inbördes preferenser gör någon form av närmare ekonomiskt samarbete mellan de bägge blocken mycket önskvärt även ur sexstatsmarknadens synpunkt, även om däri-genom den politiska målsättningen för de Sex kan komma att något försvagas och dess realiserande att fördröjas. Även för de Sju är lättnader i handeln mellan sexstatsmark-

nadens tullunion och EFTA:s frihandelsområde utomordentligt angelägna. De traditionella handelsvägarnas uppbyggnad gör att särskilt Västtyskland och Nederländerna bland de Sex och i första hand Österrike och Schweiz — men också Danmark på grund av jordbruksexportens inriktning mot såväl Västtyskland som Storbritannien och Sverige till följd av vårt lands starka beroende av en livlig utrikeshandel överhuvudtaget — bland de Sju är mycket känsliga för en bestående diskriminering inom det västeuropeiska handelsutbytet.

Sexstatsmarknadens medlemmar har ett försprång i fråga om avvecklingen av de interna handelshindren, jämfört med de Sju inom EFTA. Den 1 januari 1959 skedde de första tullsänkningar och de första ömsesidiga kvotökningarna. Nästa tullsänkingssteg skall tagas den 1 juli 1960. Som bekant syftar sjustatsfördragets tidtabell för tullavvecklingarna till att hinna i fatt de Sex genom en särskilt kraftig första tullsänkning vid samma tidpunkt. Även fortsättningsvis förutses en med Romfördraget parallell avvecklings-takt i syfte att underlätta en framtida närmare anpassning. I dagsläget har det emellertid sitt intresse att närmare studera omfattningen av den diskriminering mot utanförstående länder som *redan nu* är en följd av Romfördragets bestämmelser.

Vad först tullarna beträffar har sålunda de Sex inbördes sänkt sina tullar, i princip med 10%. Såsom bas för tullsänkingsprogrammet gäller tullarna den 1 januari 1957. På den ur svensk synpunkt betydelsefulla väst-

tyska marknaden har emellertid någon diskriminering mot utanför de Sex stående länder ännu icke kommit till stånd. Orsaken härtill är en av tyskarna i augusti år 1957 — alltså vid en senare tidpunkt än Romfördragets bastullsdatum — företagen autonom tullsänkning om 25 %. Denna gäller gentemot samtliga länder och motsvarar i och för sig mer än väl Västtysklands åtaganden mot de övriga länderna inom sexstatsmarknaden för åtskilliga år, i vart fall fram till årsskiftet 1961-62.

Med undantag för den västtyska marknaden kan ur tullsynpunkt ogynnsamma verkningar för exporten konstateras drabba samtliga länder utanför de Sex. Detta gäller i stort sett både Benelux och högtulländerna Italien och Frankrike. Beträffande de bägge sistnämnda har visserligen vissa lättnader i den eljest inträffande diskrimineringen ställts i utsikt — och delvis även realiserats — men dessa tillmötesgåenden har ur svensk synpunkt tett sig skäligen obetydliga. Lättnaderna innebär i princip, att de italienska och franska tullarna sänkts med 10% inte blott mot sexstatsmarknaden utan också mot flertalet övriga länder. Detta gäller dock *endast* i de fall då de nuvarande tullarna överstiger dem som för en viss vara kan beräknas komma att ingå i sexstatsmarknadens framtida gemensamma yttre tullmur. (Denna yttre tullmur skall som bekant gälla sedan den enligt Romfördraget förutsedda övergångstiden om 12-15 år gått till ända och avses i stort sett motsvara det aritmetiska mediet mellan bastullarna för de fyra tullområdena Västtyskland, Frankrike, Italien och Benelux.)

På sexstatshåll har man försökt göra en stor affär av dessa erbjudanden, men närmare besedda har de inte visat sig särskilt mycket värda. I åtskilliga fall har tulldiskrimineringen till

utanförståendes nackdel fått börja verka med motiveringen, att den gemensamma yttre tullmuren ännu inte hunnit fastställas — varför man på franskt och italienskt håll följaktligen inte kunnat veta om någon tullsänkning överhuvudtaget skulle ske mot andra än medlemmarna av sexstatsmarknaden! Det säger sig för övrigt självt att en sänkning av tullen på en viss vara vid export till Frankrike från exempelvis 30 % till 27 % (dvs. med första tullavvecklingens 10 %) knappast är ägnad att stimulera en mera långsiktig exportansträngning. Tämmligen snart nås den framtida yttre tullmurens nivå, exempelvis 20%, och *därefter* fortsätter tullsänkningarna *bara inom sexstatsmarknaden*.

Den diskriminering som träffar Sverige och övriga länder utanför de Sex i fråga om kvantitativa importrestriktioner är i vissa fall kännbar. Såsom exempel kan nämnas den franska bilmarknaden, vilken hittills skyddats av långtgående importrestriktioner men som nu under fransk verklagan successivt öppnas, i viss utsträckning, för de övriga bland de Sex, men för exempelvis Storbritannien och Sverige praktiskt taget inte alls. Konkret uttryckt betyder detta, att Volkswagen, Opel och Fiat vinner insteg på den franska marknaden (och dessutom genom ett omfattande nät av samarbetsavtal med de franska tillverkarna i praktiken når fram till en marknadsuppdelning) medan BMC (British Motor Corporation) och Volvo, SAAB och Scania Vabis stängs ute. — I viss utsträckning har emellertid kvotökningar inom de Sex till följd av Romfördragets stadganden utsträckts till samtliga OEEC-stater. Det förefaller dock som om den allmänt fortgående liberaliseringen av handeln — vilken ju särskilt inriktats på ett nedrivande av de kvantitativa importrestriktionerna — skulle göra

detta utslag av sexstatsmarknadens diskriminering mot omvärlden relativt mindre betydelsefullt.

Om sålunda den hittills inträdda diskrimineringen till följd av Romfördragets tidtabell för sexstatsmarknadens tullunion ännu icke nått någon avgörande omfattning, så måste dock kraftigt understrykas de allvarliga faktiska konsekvenserna för det framtida varuutbytet, som redan kommit till synes på ett något annat plan. Sexstatsmarknaden har under flera år varit en handelspolitisk realitet. Tullarna mellan de Sex kommer med säkerhet att helt elimineras, snarare förr än senare jämfört med Romfördragets bestämmelser. Både industrin och handeln måste disponera och planera någorlunda långsiktigt och de negativa följderna för svensk export inom sexstatsmarknaden har inte låtit vänta på sig. Även om en svensk maskin i dag både pris- och kvalitetsmässigt väl kan mäta sig med exempelvis en västtysk eller belgisk påverkas konkurrensförutsättningarna av att reservdelarna i framtiden kommer att vara tullbelagda vid import från Sverige men tullfria inom sexstatsmarknaden. För svenska företag som arbetar med agenter inom sexstatsmarknaden har det redan blivit märkbart, att goda agenter velat lämna sina engagemang för svenska märken och övergå till sexstatsprodukter. Dessa ogynnsamma verkningar kommer givetvis att förstärkas i takt med sexstatsmarknadens fortsatta konsolidering — allt under förutsättning att någon samlad västeuropeisk lösning ej kan åstadkommas.

Det offentligt deklarerade huvudsyftet med EFTA — att skapa de förhandlingsmässiga förutsättningarna för ett återupptagande av de på senhösten 1958 strandade överläggningarna inom OEEC om ett västeuropeiskt frihandelsområde — torde mot ovanstående bakgrund också få betraktas

som det verkliga motivet. Eftersom eventualiteten föreligger att någon uppgörelse inte nås inom de närmaste åren har det emellertid varit nödvändigt att av EFTA skapa ett instrument, som i sig skall vara funktionsdugligt och skänka sina medlemmar påtagliga fördelar. Vid utformandet av EFTA har det gällt att tillgodose bägge dessa ändamål. En aspekt, som måhända icke observerats tillräckligt i detta sammanhang, är de betydande inslag av diskriminering mot utanförstående stater, som sjustatsöverenskommelsen innehåller, och som således närmast syftar till att förstärka förhandlingspositionen inför de överläggningar som förestår. Sexstatsmarknaden hade tydligen räknat med att EFTA skulle innehålla direkta förslag till hur en överenskommelse om västeuropeisk frihandel skulle utformas. Så är icke fallet: Sjustatsöverenskommelsen är i stort sett avpassad efter de Sjus egna önskemål, även om man givetvis varit angelägen att hålla alla vägar öppna inför framtiden.

Speciellt på ett område kan sjustatsfördraget beräknas få verkningar som direkt kommer att rikta sig mot handelsutbytet mellan de Sex och de Sju, kanske främst mot ett land som Västtyskland med ett betydande exportöverskott i förhållande till de Sju, inte minst mot Sverige. Det är härvidlag fråga om de s. k. ursprungsreglernas konstruktion.

En friare handel inom ramen för ett frihandelsområde är otvivelaktigt — ur rent teknisk synpunkt — förenad med vissa komplikationer, som icke på samma sätt gäller inom en tullunion. Inom ett frihandelsområde är medlemsstaterna i princip fria att suveränt fixera sina nationella tullmurar och att självständigt utforma utrikeshandelspolitiken. Därav följer betydande risker för störningar i handeln av skilda slag, störningar och

omläggningar i handelsvägarna som beror på tullolikheterna mera än på ett rationellt utnyttjande av befintliga resurser. Det kan uppenbarligen i och för sig icke anses förnuftigt, att importen av en viss vara till ett frihandelsområde sker via det land, som har den lägsta yttre tullnivån, för att sedan inom området tullfritt kunna vidarebefordras till mottagarlandet (dit det ur rent transportekonomiska synpunkter varit fördelaktigt att direkt-sända den). I syfte att komma till rätta med denna inneboende svaghet i ett frihandelsområde måste vissa krav uppställas för att en vara skall betraktas som områdesvara och därmed komma i åtnjutande av tullfrihet. I stort sett har man därvid enats om den s. k. 50%-regeln, innebärande att en varas värde till minst hälften måste hänföra sig till i densamma ingående råvaror, halvfabrikat och delar från området jämte inom området nedlagt arbete plus skälig handelsvinst. Detta leder till att en tillverkare inom området, som avser att exportera sin produkt till annat land inom området, har ett betydande intresse av att se till att produkten är kvalificerad för frihandelsområdesbehandling. Den i varan ingående värdeandelen, som består av, i första hand, halvfabrikat och färdiga delar från ett icke-områdesland, måste sålunda understiga hälften. I icke ringa utsträckning, olika för olika branscher, kan det i ett sådant läge ställa sig fördelaktigt, ja t. o. m. nödvändigt, för tillverkaren att överflytta sina inköp från ett sextatsland eller ett utom-europeiskt land till ett land inom frihandelsområdet. Konkret uttryckt, ett kemiskt halvfabrikat eller en speciell maskindel, som det av olika skäl icke lönar sig att tillverka inom Sverige, kan det för den svenska tillverkaren löna sig att köpa i Storbritannien i stället för i Tyskland eller U.S.A.

Till denna så att säga icke direkt avsedda diskriminering mot de utanför ett frihandelsområde stående staterna kommer så de preferenser, som medlemsländerna erhåller genom den efter övergångstiden rådande interna tullfriheten.

Inför sjustatsmarknadens tillkomst har de Sex på olika vägar startat en kraftig propagandaoffensiv, vars syfte är tvåfaldigt. *Dels* söker man att i världen i övrigt, och givetvis i första hand i U.S.A., sprida uppfattningen att EFTA icke är funktionsdugligt utan mer eller mindre en bluff, detta i första hand för att motverka eventuella planer att investera kapital inom området. Dessutom framställs EFTA som orsaken till den ekonomiska blockbildningen i Västeuropa, inte som en följd av sextatsmarknaden, och de Sju med Storbritannien i spetsen anklagas åtminstone indirekt för att vilja splittra och försvaga Västeuropa och luckra upp motståndet mot Sovjetunionen (medan samman slutningen mellan de Sex framhålles som ett mönster av praktisk antikommunism). *Dels* eftersträvar man att inom de Sju utsprida misstro (i första hand mot Storbritannien) och allmän osäkerhet. Särskilt de svagare bland de Sju, kanske främst Österrike som ekonomiskt är i hög grad beroende av de Sex, blir föremål för mer eller mindre förtäckta hotelser. Jämsides härmed presenterar olika framträdande sextatspolitiker skilda förslag om kortare övergångstider inom Romfördraget — vilket skärper diskrimineringen mot de utomstående — och om samarbetskommittéer och förhandlingar i avsikt att från fall till fall komma till rätta med redan uppkomna praktiska nackdelar av den ekonomiska splittringen. Med viss rätt kan sägas att här pågår ett nervkrig. I bästa fall kan det tolkas som ett manövrerande för att uppnå bästa

möjliga förhandlingsposition, innan formerna för ett närmare samarbete skall överenskommas.

På vilket sätt ett dylikt samarbete, en »europaisk multilateral association», skall kunna förverkligas är ännu höljt i dunkel. Det är emellertid svårt att se hur en lösning skall visa sig möjlig efter i huvudsak andra linjer än frihandelsområdets. Att tänka sig att Storbritannien skulle acceptera en överstatlighet av den typ Romfördraget innehåller — och som torde bli följden av en tullunion med samordnad utrikeshandelspolitik — ter sig orealistiskt. Även för de neutrala staterna Österrike, Schweiz och Sverige är ett samarbete knappast möjligt om det inte till alldeles övervägande grad har en ekonomisk inriktning.

Ytterst kan svårigheterna att nå en för de bägge blocken acceptabel lösning föras tillbaka på de politiska motsättningarna mellan Frankrike och Storbritannien. Men också inom Sexstatsmarknaden spelar de politiska hänsynen den avgörande rollen och bestämmer möjligheterna för en kompromiss med de Sju. Handelsminister Gunnar Lange berörde detta, då han vid arbetarnas Arosmössa i slutet av oktober med den för honom karakteristiska elegansen talade om hr Adenauers gammalmansförälskelse i Marianne, vilken kunde bli besvärlig för omgivningen. Ett skifte på kanslerposten i Västtyskland skulle troligen radikalt förändra bilden, eftersom i varje fall Ludvig Erhard aldrig dolt sina sympatier för en uppgörelse snarast möjligt, baserad huvudsakligen på rent ekonomiska överväganden.

Irländarna i England

Då och då läser man i tidningarna om hur I.R.A. — den illegala irländska

republikanska armén — företagit något mer eller mindre lyckat överfall mot engelska garnisoner i de sex grevskap i norra Irland, som är anslutna till imperiet. Och i de fria talarnas hörn vid Hyde Park Corner i London kan man ibland få höra unga I.R.A.-män förkunna sin vilja att fortsätta kampen mot engelsmännen, tills Irland blir enat och fritt. Men ledarna för denna lilla snapphanekår är genomgående oansvariga och fanatiska romantiker, som för längesedan förlorat förtroendet hos sina landsmän och inte längre spelar någon allvarlig politisk roll.

Av långt större betydelse för det framtida förhållandet mellan England och Irland är en annan faktor, som på sistone väckt uppseende, nämligen den fortgående och stegrande emigrationen från Eire och Nordirland till England, Skottland och Wales. Ända sedan den stora hungern på 1840-talet drabbade den gröna ön, har irländare utvandrat i stora skaror. Under 1800-talet gick emigrantvägen i första hand till Amerika. De många miljoner irländare av andra och tredje generationen i USA har bildat en sammanhållen och politiskt inflytelserik folkgrupp, som kraftigt understödde den irländska frihetskampen i hemlandet under 1900-talets första årtionden.

Emigrationen från Irland har fortsatt efter det sista världskriget, men strömmen går nu främst österut. Några siffror som för några år sedan framlades av en irländsk emigrationsutredning är talande. Av de 119 000 ungdomar, som åren 1946-1952 lämnade landet, ställde närmare 100 000 kosan till Storbritannien. Av dem tycks omkring en tredjedel ha kommit till London. Andra stora immigrantstäder är Birmingham, Liverpool och Glasgow. Orsakerna till emigrationen sammanfattar utredningen i

orden »push» och »pull». Mörkret, tvånget, gammelmansväldet och den oföränderliga fattigdomen stöter bort ungdomen från hembygden. Lika mäktiga krafter i de andra engelskspråkiga länderna lockar dem till sig: löften om full sysselsättning och höga löner, kamrater som gått i förväg, ljuset i städerna och lusten efter äventyr.

Statistiken tycks ge belägg för att hoppet om bättre ekonomiska villkor är det viktigaste motivet för emigranterna. Under de dåliga tiderna i Storbritannien omkring 1930 stannade irländarna hemma — det var mindre än 10 000 som då årligen utvandrade. År 1937, när förhållandena var väsentligt bättre, hade denna siffra stigit till 30 000. Åren 1947–1951 höll sig antalet emigranter till 16 000, men därefter steg det oavbrutet: 31 000 år 1952, 44 000 år 1955 och 51 000 år 1957. Förra året sjönk siffran av hittills okänd anledning till 32 000, och även i år beräknar man att den kommer att hålla sig omkring 30 000. Av invandrarna kommer en fjärdedel från de nordirländska industriområdena, medan återstoden rekryteras från landsbygden i söder.

De irländska emigranterna har i första hand gått till industristäderna, där de sedan länge bildat en slum av utbildad arbetskraft. Majoriteten av invandrarna är ännu arbetare, som är med om att bygga upp Englands industri, vägväsen och bostäder. På många stora arbetsplatser bildar de 80% av styrkan. De irländska flickorna tar plats i hemmen, på hotellen och sjukhusen, och det finns också många affärsbiträden i London som talar irländsk accent. Ett stort inslag bland emigranterna bildar numera de irländska intellektuella. Deras hemland utbildar långt flera lärare, läkare och veterinärer, än det kan försörja, och mängder av driftiga akademiker tar arbete i de ständigt under-

bemannade engelska skolorna och sjukhusen.

Samtidigt som de intellektuella bildar ett växande inslag bland utvandrarna, har emigrationen ändrat karaktär. Irländarna söker sig inte längre hem, sedan de tjänat en slant. De blir numera stationära i det nya landet och låter sina barn gå i skola i England. I stor utsträckning behåller de sin katolska religion vilket bidrar till deras sammanhållning. Enligt en beräkning man gjort i »Catholic Newman Society» i London kommer om tio år 16% av alla barn i engelska skolor att vara katoliker. Siffran är osäker som den mesta irländska statistiken, men uttalandet vittnar om hur målmedvetet de irländska emigranterna kopplar samman nationaliteten och religionen.

De irländska kolonierna i imperiet har visat en förbluffande förmåga att öka. Brevet hem lockar ständigt nya rekryter, och man håller samman genom släktbanden. Vid den sista stora folkräkningen år 1951 fanns det 627 000 irländskfödda personer i England och Wales. Sedan dess har siffran ökat med en tredjedel — till omkring 900 000. År 1962 beräknar man att antalet kommer att stiga till en miljon, utan att räkna med barnen. Om man till denna siffra lägger antalet irländare av andra och tredje generationen, stiger antalet till omkring tre miljoner, eller exakt lika många som det f. n. bor i den irländska republiken.

Kommer denna starka keltiska invandring att få några konsekvenser för Englands politiska och religiösa liv under 1960-talet? Är det tänkbart att de tre miljoner irländarna i England kommer att hålla samman och utöva ett lika stort inflytande som deras fem miljoner landsmän i Amerika. Frågan har redan ställts men är svår att besvara. Under 1900-talets första decennier utgjorde de irländska föreningarna i England en rekryterings-

bas för rebellrörelsen på Irland. Under depressionsåren på 1920- och 1930-talen förekom det en stark kommunistisk propaganda bland de fattiga irländska emigranterna, men det på Irland förbjudna kommunistpartiet har aldrig kunnat få något fotfäste bland Eires förlorade söner och döttrar. Även efter det sista världskriget har kommunisterna arbetat bland emigranterna genom klubbar med demokratisk täckmantel, men denna verksamhet är nu avslöjad och under kontroll.

Den nya invandrgenerationen har fått en demokratisk uppfostran i sitt hemland, och med den lätthet irländarna har att acklimatisera sig i ett nytt land är det troligt att de lojalt kommer att stödja de stora partierna i England. Irländarna har alltid varit till övervägande del borgerliga. Fastän deras fackföreningsrörelse är stark, har den inte blivit politiskt engagerad; socialistpartiet på Irland är ett bland de mindre partierna. Sett ur historisk synpunkt borde Englands liberala parti, som räknat Irländsvännen Gladstone som sin ledare, utöva den största dragningskraften på invandrarna. Den irländska emigrationen har länge varit ett problem för Irland, och det är troligt att den nu också blir det för England under 1960-talet.

Framstegsunionen

Nybildning av partier är något mycket sällsynt i vårt politiska liv. Orsakerna härtill torde vara ganska lätta att urskilja. Det finns ingen »orepresenterad» intressegrupp av någon betydelse som har tillräcklig homogenitet för att företrädas av ett särskilt parti som skulle kunna ha framgång med en organisation à la Poujade. Nationella eller religiösa motsättningar som partigrundvalar föreligger inte i

vårt land. Någon sällsynt gång inträffar dock att entusiaster för ett eller annat frestar lyckan genom att öppna eget. Vid ett kyrkofullmäktigeval för några år sedan framträdde sålunda ett nytt parti under en beteckning som gav klart uttryck för gruppens väsentliga handlingsmål: »För kyrktuppens höjande.» Vårt nyaste politiska parti har inte på samma direkta sätt givit uttryck för sina strävanden. *Framstegsunionen* — såvitt känt vill alla befintliga partier verka för framsteg, och det kunde i klarhetens intresse ha varit lämpligt om man kunnat finna ett namn som antydde partiets program. Detta är helt enkelt att motarbeta ett eventuellt beslut om upptagandet av svensk kärnvapenforskning, »som i verkligheten skulle bli ett första steg mot en kommande tillverkning». — Syftet kan synas begränsat, men pretentionerna bakom detsamma är så mycket mera magistrala. »Den nödvändiga anpassningen till tidens krav förutsätter ett nytt politiskt tänkande. Klasskillnader, nationsgränser och snäva egoistiska synpunkter kan ej längre få dominera, utan mänsklighetens — och därmed våra egna — avgörande livsfrågor måste skjutas i förgrunden.»

Till den ändan skall uppbyggas en organisation som visserligen är »ett parti i vallagens mening», men däremot inte »av hävdvunnen typ». Däruti har stiftarna förvisso rätt. I Framstegsunionen »kommer att ingå sektioner ur de demokratiska partierna: framstegssocialister, framstegsfrisinnade, framstegsliberaler, framstegscenter och varför inte — framstegshöger». Ja, varför inte? Tanken är, att framstegsfolket skall följa sina partier i andra frågor, som anses vara av mindre vikt, men hålla ihop i den enda frågan om atomvapen. »Innebörden av detta system är bl. a. att en framstegsliberal hellre ser en framstegssocialist

vald än en liberal som ej accepterat framstegsunionens program.» Innebörden av detta återigen är, att den tänkte framstegsliberalen — i det labila parlamentariska läge vi nu har — skulle vara beredd att medverka till att alla de samhällsfrågor unionen behagar anse sekundära, dvs. alla utom en, får en lösning stick i stäv med vad han vid sakligt ställningstagande till dessa frågor skulle anses riktig. Man måste erkänna, att Framstegsunionen, som ondgör sig över att »politiken har stelnat i ett taktiskt spel, där parti-lojaliteten blivit högsta lag», lyckats konstruera ett krav på partidisciplin som drastiskt överträffar allt man hört talas om i den vägen. De andra partierna kräver utan tvivel ofta av sina anhängare att de anpassar sig i en eller annan fråga för att hålla ihop om det väsentliga: Framstegsunionen bygger principiellt på ett radikalt sacrificium intellectus i fråga om *alla* normala politiska frågor.

I sin egen livsfråga har partigrundarna — begripligt nog av utrymmes-skäl — inte någon intressant argumentering att komma med. Det blir myndiga påståenden av typen: »ett kärnvapenkrig skulle utgöra ett brott mot mänskligheten». »Ju fler stater som utrustas med kärnvapen, desto större blir risken för ett kärnvapenkrig.» Helt riktigt har man iakttagit, att »kunskapen om kärnvapnen kan emellertid ej avskaffas eller förbjudas», varför ett avtal om kärnvapenförbud inte kan bli tillfyllest. Av denna programmens i särklass mest realistiska formulering följer sedan den majestätiska konklusionen: »Det mål som måste eftersträvas är krigets avskaffande som instrument för den nationella politiken.»

Sannolikt hade framstegsvännerna gjort sin egen sak en tjänst genom att något mer utveckla sina idéer just i vad som för dem är huvudsaken. De

har i stället valt att garnera sin grundidé med diverse andra ting. Dessvärre är inte allt så bra som oskuldskraft råkat bli fallet med den militärpolitiska målsättningen: »Vårt militära försvar måste anpassas efter de reella möjligheterna det har att värna vårt folk och vår alliansfrihet i vätevapens tid.» För en organisation som tycker sig se »det demokratiska systemet hotas inifrån av upplösning», och som erbjuder »ett nytt politiskt tänkande» är det litet genant att från början söka fånga uppmärksamheten med tankar som dessa: »Framstegsunionen vill slå vakt om de etiska och religiösa värden, på vilka vår kultur, vår moral, våra politiska och mänskliga friheter samt hela vårt samhälle bygger.» På övligt sätt erinrar man sig minsann också vår präktiga svenska ungdom som ingen klok taktiker underlåter att bocka sig för — »vår förnämsta tillgång». Unionen kommer att ge ungdomen möjligheter »att på ett positivt sätt få utlopp för sitt inneboende aktivitetsbehov». Något kvinnoförbund skall unionen inte bilda, men detta innebär inte att kvinnoproblemen skall förbises, åhnej: »Kvinnan, ehuru formellt jämställd med mannen, har ännu ej funnit sin slutgiltiga (sic) plats i samhällslivet» — unionen önskar att vi får flera kvinnor i riksdagen men kräver också som alla andra, respekt för »kvinnans dubbla roll som mor och (!) medborgare».

Framstegsunionen är en pittoresk företeelse som säkerligen — om också endast till en liten tid — kan bidra till den politiska livaktigheten. Att deras upprop och program delvis råkat bli pekoral bör inte få stiftarna att förlora modet. Partiet för kyrktupens höjande samlade flera tiotal röster utöver antalet av de uppställda kandidaterna. Framstegsunionen kan helt visst räkna på liknande framgång i 1960 års andrakammarval.

Kommunala perspektiv

För det stora flertalet inkomsttagare betyder alltså kommunalskatten mer än den statliga inkomstskatten.

Mot den bakgrunden är det ganska förvånande, att kommunalskatten spelat en så underordnad roll i skattedebatten under större delen av 50-talet; först på senaste tid har de kommunal-ekonomiska problemen något mera uppmärksamats. Ty just på det kommunala området har under efterkrigstiden en expansion utan tidigare motstycke ägt rum. Ett belägg för detta påstående är i sin mån den omständigheten, att den genomsnittliga kommunala utdebiteringen under 50-talet stigit med 40%. Under efterkrigsåren låg den omkring 10 kr per skattekrona för att 1952 ta ett plötsligt hopp upp till drygt 12:50. På den nivån låg den i huvudsak stilla till 1958, då den gick upp till 13:70. Redan året därpå var det färdigt för en ny höjning med 14:20 som resultat och för 1960 kan ytterligare en viss stegring förutses.

Om denna tendens — mot förmodan — fortsätter, kommer kommunalskatten i slutet av 60-talet att ligga omkring 18-kronorsstreck. Då har hänsyn ändå inte tagits till den press uppåt på utdebiteringskurvan, som avhoppningen av den statliga skatteersättningen till kommunerna på grund av ortsavdragsreformen i och för sig kan väntas medföra — såvida ej kommunerna i det läget förmår pressa ned sina utgifter för att uppväga ersättnings successiva avveckling.

Skattesatsens höjning står naturligtvis i samband med kommunernas skatteinkomstbehov och därigenom också med utgifterna. Inte heller där har utvecklingen stått stilla — enbart under 50-talet har utgifterna, i fast penningvärde, nästan fördubblats. Under 1959 kan nämligen kommunalutgifterna med ledning av konjunktur-

institutets prognoser och med hänsyn tagen till de senaste årens faktiska förändringar beräknas ligga ungefär mitt emellan 8 000 och 9 000 miljoner kronor. Tio år tidigare låg de, mätta i 1959 års penningvärde, på något mer än hälften därav.

På grund av flera statliga beslut (främst ifråga om de kommunala ortsavdragens storlek) har kommunernas skatteinkomster inte stigit lika mycket relativt sett. I gengäld har dock statsbidragen till kommunerna höjts oerhört och kan för 1959 lågt räknat uppskattas till 2 200 milj. kr. I och med att skatteersättningen 1961 börjar avvecklas kommer emellertid en reduktion av detta för svenska förhållanden abnormt stora inslag av statsbidrag i de kommunala finanserna att inledas.

Mot den bakgrund som här i korthet antytts är det naturligt att ställa frågan, om några exceptionella omständigheter medverkat till ansvällningen av kommunernas utgifter och skattesatser. I viss mån kan kommunerna ursäkta sig med en rad förhållanden utanför deras kontroll. Till de traditionella förklaringarna brukar regelmässigt höra svårigheterna på lånemarknaden, inflyttningen till städer och tätorter, förgubbningen inom befolkningen, skolväsendets utveckling och de stora barnkullarna, åldringsvården, folkpensioneringens starkt stigande kostnader, bostadsbyggandet och motorismens följdinvesteringar etc.

Förklaringarna är emellertid inte helt övertygande. Ty det är ett faktum att kommunerna under de goda efterkrigsåren och i de lätta pengarnas tecken byggt ut sina engagemang i stor skala och — i synnerhet ifråga om byggnadsverksamheten — utgått från ytterst lättvindiga kostnadskalkyler. Ambitionsgraden är fortfarande i flera kommuner högre än resurserna egentligen medger. Även relativt små städer

förbereder t. ex. uppförandet av hela kulturkvarter, i och för sig vällovligt, men samtidigt synnerligen kostnadskrävande för ett tämligen ringa befolkningsunderlag. En omfattande allmänservice — med kostnaderna helt eller delvis inbakade i kommunalskatten för skolmåltider, bad, tvätt, folkvandvård, kommunikationer m. m. — hör vidare till bilden från områden, som ligger under kommunal domvärjo. På flera håll subventioneras t. ex. egnahemsbyggande — stundom med den dråpliga motiveringen, att »folk här i staden inte har råd att betala vad villan egentligen kostar», till synes utan att man besinnar, att kommunen strängt taget inte borde kunna uppträda mer »välbärgat» än dess invånare själva anser sig kunna. Taxor och avgifter för el, gas, vatten osv. har väl i allmänhet på senaste tiden höjts, men det är tvivelaktigt om höjningarna är tillräckliga — det är knappast en tillfällighet, att de kommunala affärsverken i landet gått med förlust under hela 50-talet så långt uppgifter föreligger.

Om en ny höjning av skatten med 4 kronor skall kunna undvikas under kommande tioårsperiod, måste besparingar och ekonomisering sättas i högsätet. Så stora krav väntar de närmaste åren ifråga om ofrånkomliga uppgifter, att det torde bli nödvändigt att minska ambitionsgraden på andra, kommunalt mera dirigeringsbara områden, där efterfrågan nära nog fritt fått utvecklas då de verkliga kostnaderna dolts av politiska motiv. Här måste en annan och kärvare linje följask med höjda avgifter och taxor, om en ny och betydande skattehöjning skall kunna undgås. Det är ju inte nödvändigt att alla kommunala prestationer betalas via debetsedlarna och det måste leda till en sundare kostnadsfördelning, om skäliga avgifter tas ut av dem, som utnyttjar de kommunala

tjänsterna. Ty det kan med rätta sägas, att samhället inte har råd med en genomsnittlig kommunal utdebitering på 18–20 kr, nota bene om man vill bevara åtminstone några väsentliga incitament till nya arbetsinsatser med ett rimligt netto som behållning av ansträngningarna. Ett modest mål är att den kommunala expansionen i fortsättningen inte går snabbare än den allmänna ekonomiska utvecklingen i landet. Oppositionen har här ett mycket viktigt fält att bevaka.

L. O. och de högre studierna

För någon tid sedan upplyste statsministern i kategoriska vändningar att regeringen icke hade en tanke på att acceptera avdragsrätt vare sig för amorteringar på studieskulder eller för bidrag till studier. Först måste stipendiesystemet utbyggas i långt större omfattning än den nuvarande. Sedan finge man se vad statsfinanserna kunde medge ifråga om avdragsrätt.

Följdriktigt nog har nu en utredning tillsatts med uppgift att framlägga förslag beträffande den fortsatta utvecklingen av det direkta statliga stödet av högre studier. Skattefrågorna har uttryckligen undantagits från utredningens kompetens. Till ordförande har — icke oväntat — utsetts hr Palme, som alltså skall få göra sina första lärospån som ledare av ett politiskt ömtåligt utredningsarbete.

Det skulle vara lättare att tillönska honom framgång i denna uppgift om man inte hade anledning att mistänka att syftet med utredningen helt enkelt är att finna former varigenom den av L. O. genomdrivna diskrimineringen av medelklassen kan fortsätta!

Ty det förhåller sig så att bakom regeringens ovilja mot avdragsrätt för

amorteringar och studiebidrag står L. O:s veto. Det är väl känt att flera i regeringskretsen gärna skulle ha sett en dylik avdragsrätt genomförd — men att deras inflytande varit för svagt gentemot socialdemokratiens välkamouflerade maktcentrum vid Norra Bantorget. Inom L. O:s ledning synes man resonera på ungefär följande sätt. Vårt mål på detta område är att mobilisera arbetarklassens studiebegåvningar, att föra fram dem till högre studier och genom dem få en kader, ur vilken pålitliga funktionärer till det socialistiska samhällets styre kan rekryteras. Men i kroppsarbetsmiljön är ungdomen obenägen att låna till studier. Pengar är i denna miljö något som man får in och ger ut — inte något man investerar. Metoden att finansiera studier genom lån utgår från ett borgerligt och kapitalistiskt betraktelsesätt.

Statsstipendieringen måste därför vara den rätta vägen. Den erbjuder därtill den fördelen att dess verkningar på längre sikt kan bli nivellerande. Ju fler studenter som får sina studier betalda av staten, ju mindre anledning att godtaga akademikerkrav på differentierad lönesättning. Skulle emellertid skatteavdragen godtagas — tycks L. O. anse — blir det svårt att få gehör för fortsatt utbyggnad av stipendiesystemet. Behovet av statssti-

pendier skulle te sig mycket mindre. Alltså säger man obevekligt nej till skatteavdragen.

Att man därigenom ställer sig som motståndare till ett elementärt socialt rättvisekrav, tycks bekymra mindre. Behovsprövningen av stipendierna gör ju att ett stort antal studenter ur de medelstora inkomsttagarnas krets aldrig kan få del av det statliga stödet. Om inte deras föräldrar kan hjälpa dem med marginalbeskattade besparingar på inkomsten eller genom kapitalförtäring, måste de låna. Sedan får de amortera dessa lån med marginalbeskattade inkomstbesparingar — dvs. de får betala studieskulden dubbelt upp eller mera. Att en stark opinion inom och utom riksdagen sedan länge krävt en ändring i dessa orimliga förhållanden stör inte L. O.-ledningens sinnesro. Där är man på ett aningslöst sätt okänslig för sociala rättvisesynpunkter så snart dessa kommer i konflikt med ett socialiseringsintresse eller gäller en inkomstgrupp något över industriarbetarnas medianlön. Det skall bli intressant att se vad hr Palme så småningom lägger fram — i förtroendefullt samarbete, får man antaga, med L. O.-representanten, förbundsordföranden Yngve Persson. Den herrn lär ändå få sista ordet i kommittén — så länge den varar.